

Halina Buk

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
e-mail: halina.buk@ue.katowice.pl

**PREZENTACJA INWESTYCJI UDZIAŁOWYCH
W JEDNOSTKACH STOWARZYSZONYCH
I WSPÓLNYCH PRZEDSIĘWZIĘCIACH
Z ZASTOSOWANIEM METODY PRAW WŁASNOŚCI
WEDŁUG POLSKICH I MIĘDZYNARODOWYCH
STANDARDÓW RACHUNKOWOŚCI**

**PRESENTATION OF INVESTOR'S SHARE
IN ASSOCIATES AND JOINT VENTURE USING
EQUITY METHOD UNDER THE POLISH AND
INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS**

DOI: 10.15611/pn.2018.503.06
JEL Classification: M41

Streszczenie: Inwestycje udziałowe są szczególną pozycją aktywów z powodu zróżnicowanego podejścia do ich wyceny bilansowej, zarówno według polskich, jak i międzynarodowych standardów rachunkowości. Od 2013 r. nastąpiły dość istotne zmiany w tym przedmiocie, zwłaszcza w odniesieniu do wyceny udziałów w jednostkach współzależnych i jednostkach stowarzyszonych. Dopuszcza się stosowanie metody praw własności w przypadku sporządzania jednostkowego oraz skonsolidowanego sprawozdania finansowego, przy czym w tym pierwszym przypadku występuje tylko alternatywność wyboru takiej metody. Z punktu widzenia merytorycznego metoda praw własności najwierniej odzwierciedla rzeczywistą wartość udziałów w jednostkach podporządkowanych, jednakże wymaga corocznej korekty tej wartości. Można sądzić, że jest to istotny powód dość znikomego zainteresowania praktyki gospodarczej stosowaniem metody praw własności.

Słowa kluczowe: aktywa finansowe, metoda praw własności, wspólne przedsięwzięcia.

Summary: Investments in associates and joint ventures are specific assets because of differentiated approach to their balance valuation, both under Polish and international accounting standards. Since 2013 there have been important changes in this regard, especially to balance valuation in co-dependent entities and associated entities. Equity method is one which can be used in a separate financial statement. From the point of view of merits, equity method constantly presents real value of investor's share, but it needs to be made correct yearly. We can think that this obligation is the main reason for the minimal interest of using this method.

Keywords: financial assets, equity method, joint arrangements.

1. Wstęp

Inwestycje finansowe, a zwłaszcza te o charakterze udziałowym (akcje, udziały), są taką kategorią aktywów, dla której zarówno polskie, jak i międzynarodowe standardy rachunkowości dopuszczają bardzo różniące się merytorycznie zasady wyceny i prezentacji w sprawozdaniu finansowym. Alternatywność doboru tych metod skutkuje odmienną prezentacją wartości aktywów, wyniku finansowego i ostatecznie kapitałów własnych jednostki sprawozdawczej lub grupy kapitałowej. Wśród możliwych do zastosowania metod ujęcia inwestycji finansowych warto wskazać metodę praw własności. Mimo wielu walorów, nie jest ona jednak powszechnie stosowana w praktyce gospodarczej.

Celem naukowym artykułu jest prezentacja możliwych zastosowań metody praw własności w jednostkowej i skonsolidowanej sprawozdawczości finansowej oraz jej zalet i wad z uwzględnieniem polskich i międzynarodowych standardów rachunkowości. Dla osiągnięcia założonego celu badawczego przeprowadzono krytyczną analizę literatury przedmiotu i stosownych regulacji normatywnych.

2. Warunki uznania i ujęcia aktywów finansowych w księgach rachunkowych

Pierwszoplanową kwestią jest w ogóle uznanie składnika majątku za aktywa finansowe. Można w tym celu wykorzystać wytyczne z Rozporządzenia Ministra Finansów [Rozporządzenie MF z 12 grudnia 2001], w którym określa się następujące warunki i zasady uznawania aktywów finansowych w księgach rachunkowych:

1) w razie zawarcia przez jednostkę kontraktu instrument finansowy wprowadza się do ksiąg pod datą zawarcia kontraktu bez względu na umowny termin rozliczenia transakcji [§ 4 ust. 1 i 2],

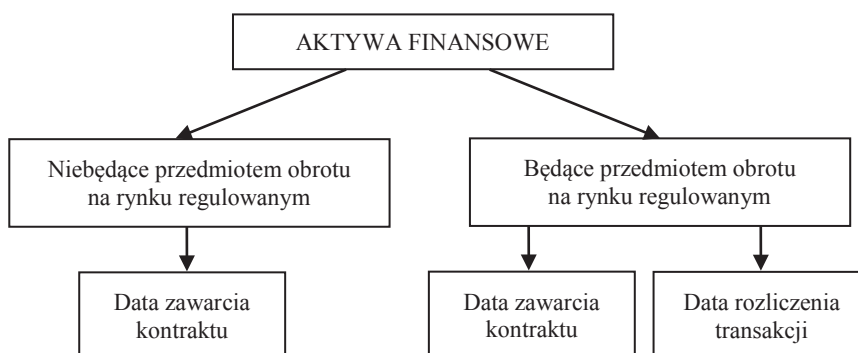
2) aktywa finansowe nabyte w wyniku transakcji w obrocie regulowanym wprowadza się do ksiąg rachunkowych pod datą zawarcia transakcji albo na dzień rozliczenia transakcji [§ 4 ust. 3],

3) uzyskanie kontroli nad danym składnikiem aktywów.

Powyższe oznacza, że data ujęcia aktywów finansowych w księgach rachunkowych zależy od tego, czy dane aktywa finansowe są przedmiotem obrotu na rynku regulowanym, czy nie. Zobrazowano to na rysunku 1.

Na okoliczność utraty przez jednostkę kontroli nad składnikiem aktywów finansowych, a więc gdy wynikające z zawartego kontraktu prawa do korzyści ekonomicznych zostały zrealizowane, wygasły albo jednostka zrzekła się tych praw, wartość składnika aktywów wyłącza się w części lub całości z ksiąg rachunkowych. Wydanie lub sprzedaż aktywów finansowych nie stanowi jednakże utraty kontroli, jeżeli jednostka [Rozporządzenie MF z 12 grudnia 2001, § 11):

1) ma prawo do odkupu takich aktywów lub jako pierwsza może odmówić odkupu, a cena różni się od wartości godziwej aktywów na dzień odkupu, albo aktywa takie nie są łatwo dostępne na rynku;

Rys. 1. Moment ujęcia aktywów finansowych w księgach rachunkowych

Źródło: opracowanie własne.

2) ma prawo i jest zobowiązana do odkupu lub umorzenia wydanych aktywów, na warunkach zapewniających innej jednostce zwrot w wysokości, jaką jednostka ta mogłaby uzyskać, udzielając pożyczki zabezpieczonej przyjętymi aktywami;

3) zawarła kontrakt swap, w wyniku którego ponosi zasadnicze ryzyko kredytowe i zachowuje prawo do zasadniczej części korzyści ekonomicznych związanych z wydanymi aktywami, jakby była ich posiadaczem, w zamian za zobowiązanie się do zapłaty na rzecz jednostki przyjmującej aktywa kwoty określonej w kontrakcie. Jeżeli przedmiotem takiego kontraktu są aktywa łatwo dostępne na rynku, to uznaje się, że nastąpiła utrata kontroli;

4) ponosi zasadnicze ryzyko związane z wydanymi aktywami, jakby była ich posiadaczem, w wyniku wystawienia bezwarunkowej opcji sprzedaży (put) tych aktywów, a aktywa takie nie są łatwo dostępne na rynku.

3. Zakres stosowania metody praw własności

Metoda praw własności ma zastosowanie w jednostkowych sprawozdaniach finansowych i w skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych [Remlein 2011, s. 204]. Wskazówki dotyczące wyceny udziałów za pomocą metody praw własności określają następujące regulacje:

- Ustawa o rachunkowości,
- MSR 28 „Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych i wspólnych przedsiębiorstwach”,
- MSR 27 „Jednostkowe sprawozdania finansowe”,
- MSR 36 „Utrata wartości aktywów”,
- MSSF 3 „Połączenia jednostek”,
- MSSF 5 „Aktywa trwale przeznaczone do sprzedaży oraz działalność zaniechana”,

- MSSF 11 „Wspólne ustalenia umowne”,
- Krajowy Standard Rachunkowości nr 4. Utrata wartości aktywów.

Według polskich przepisów [Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r., art. 28 ust. 1 pkt 4] dla celów sprawozdawczości jednostkowej metoda praw własności jest tylko jedną z alternatywnych metod wyceny bilansowej udziałów w jednostkach podporządkowanych zaliczonych do aktywów trwałych. Chodzi tutaj o udziały posiadane:

- w jednostkach zależnych, czyli kontrolowanych,
- w jednostkach współzależnych, czyli współkontrolowanych,
- w jednostkach stowarzyszonych, a więc na które inne jednostki mają znaczący wpływ.

W skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych grupy kapitałowej metoda praw własności jest jedną z dwóch możliwych do wykorzystania w celu ujęcia udziałów w jednostce współkontrolowanej (drugą jest metoda proporcjonalna), natomiast tylko ta metoda może być zastosowana do ujęcia udziałów w jednostce stowarzyszonej. Takie rozwiązanie przyjęto w ślad za nieaktywnym już od stycznia 2013 r. MSR 31 „Udział we wspólnych przedsięwzięciach”. Najwięcej niejasności budzi kwalifikacja jednostki współzależnej, której definicja jest bardzo ogólnikowa. Mianowicie, zgodnie z art. 3 ust. 1 pkt 40 u.r., przez jednostkę współzależną rozumie się jednostkę, która jest współkontrolowana przez wspólników na podstawie zawartej pomiędzy nimi umowy, umowy spółki lub statutu.

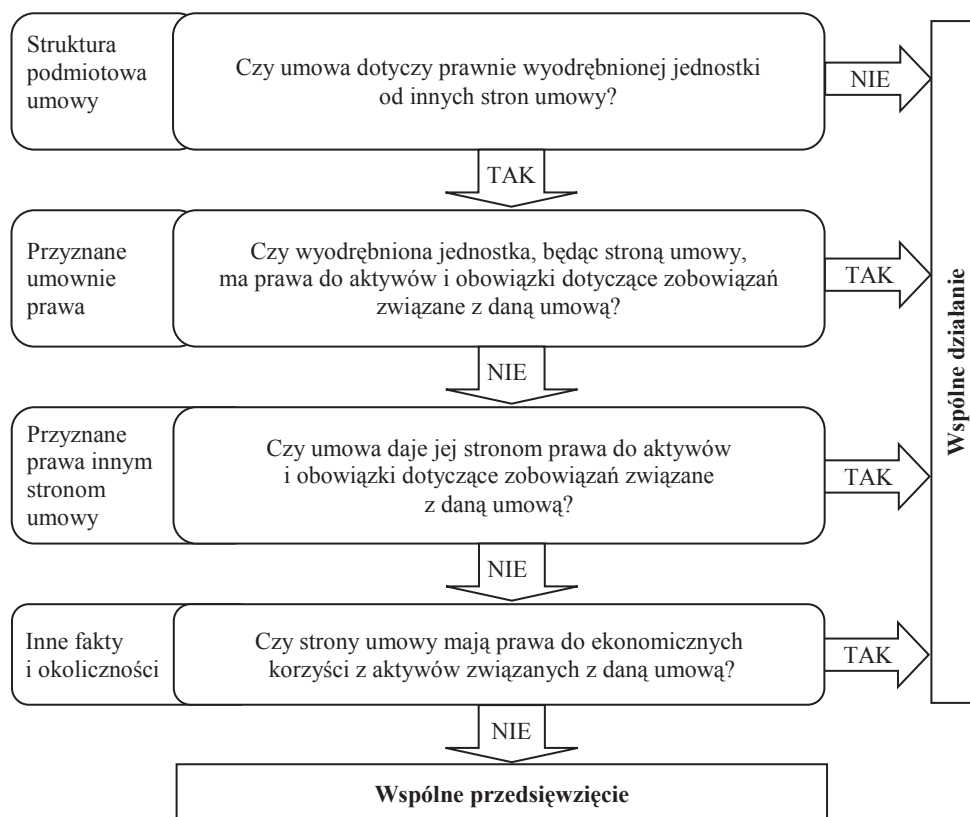
Nowy MSSF 11 „Wspólne ustalenia umowne” (który zastąpił MSR 31) nie dopuszcza alternatywnych metod ujęcia udziałów w jednostce współkontrolowanej, nadto jednoznacznie definiuje współkontrolę. Jest to umownie ustalony podział kontroli w ramach ustalenia umownego, który występuje tylko wówczas, gdy decyzje dotyczące istotnych działań wymagają jednogłośnej zgody stron dzielących kontrolę [MSSF 11, pkt 7]. Standard ten mają stosować wszystkie jednostki, które są stronami we wspólnych ustaleniach umownych.

Sposób ujęcia i rozliczenia udziałów w jednostkach współkontrolowanych zależy od zakwalifikowania zaangażowania jednostki do określonej formy wspólnych ustaleń umownych, których są dwa rodzaje:

- 1) wspólne działanie lub
- 2) wspólne przedsięwzięcie.

Wspólne działanie jest wspólnym ustaleniem umownym, w którym strony sprawujące współkontrolę nad ustaleniem umownym mają prawa do aktywów i obowiązki dotyczące zobowiązań, powiązanych z ustaleniem umownym. Strony te nazywane są wspólnikami wspólnego działania. Wspólne przedsięwzięcie jest natomiast wspólnym ustaleniem umownym, w którym strony sprawujące współkontrolę nad ustaleniem mają prawa do aktywów netto wynikających z ustalenia umownego. Strony te są nazywane wspólnikami wspólnego przedsięwzięcia. Istotne jest, że wspólne przedsięwzięcie jest realizowane za pośrednictwem oddzielnej jednostki, natomiast wspólne działanie nie jest realizowane przez pośredniczącą jednostkę.

Dla dokonania stosownej kwalifikacji formy wspólnego ustalenia umownego jednostka ocenia swoje prawa i obowiązki, uwzględnia strukturę i formę prawną ustalenia, uzgodnione z innymi stronami warunki umowy oraz inne fakty i okoliczności. Etapy postępowania dla określenia formy wspólnego ustalenia umownego przedstawiono na rysunku 2.

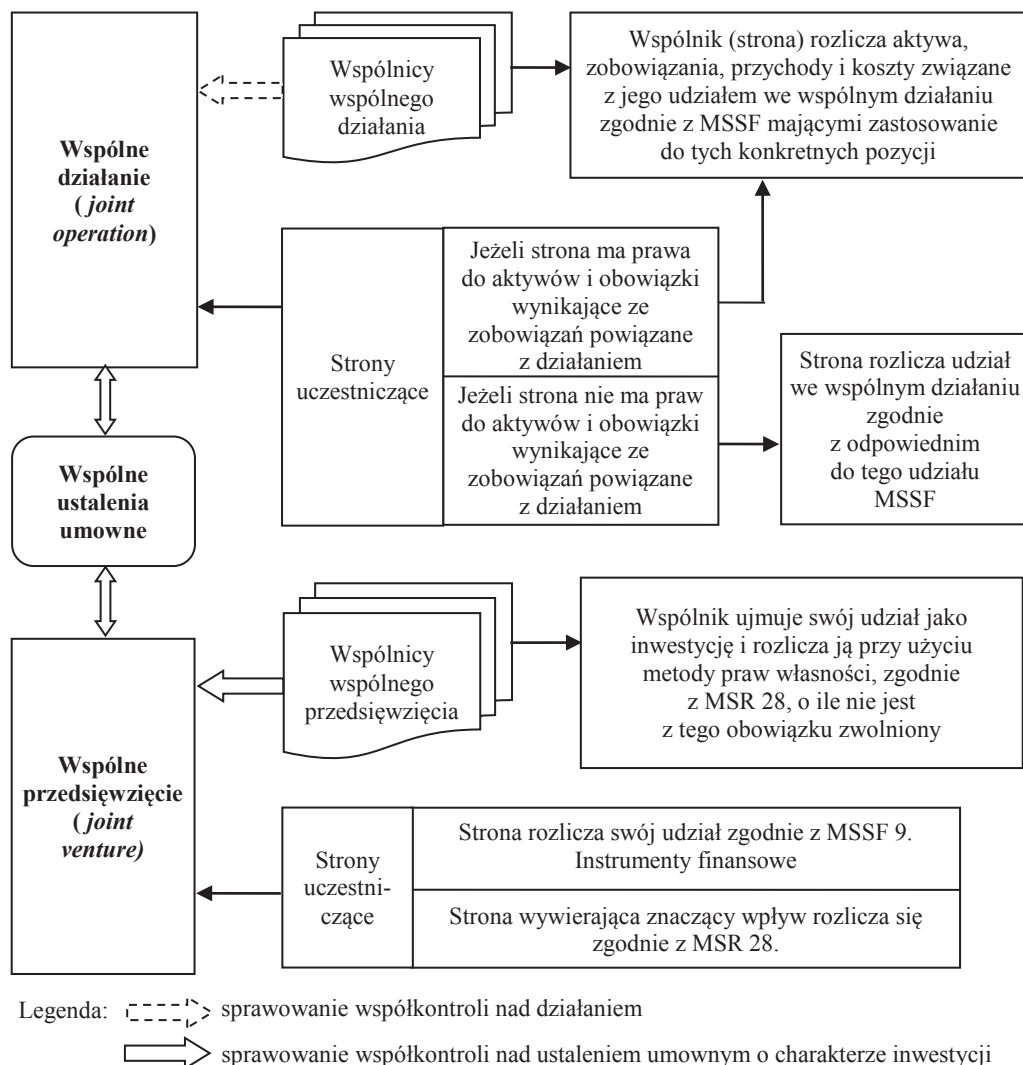
Rys. 2. Kwalifikacja rodzaju wspólnego ustalenia umownego

Źródło: [Insights into IFRS 2014, s. 557].

Charakterystyczne cechy różniące formy wspólnych ustaleń umownych oraz sposób ich ujęcia w sprawozdaniu finansowym przedstawiono na rysunku 3. Każda ze stron ustaleń umownych powinna określić dwie istotne kwestie:

1) po pierwsze, charakter umowy: czy to jest wspólne działanie, czy też wspólne przedsięwzięcie,

2) po drugie, czy współkontroluje dane ustalenie umowne, czy tylko jest uczestnikiem umowy.

Rys. 3. Zasady rozliczenia wspólnych ustaleń umownych według MSR/MSSF

Źródło: opracowanie własne.

W zależności od tej kwalifikacji strona wspólnego ustalenia umownego inaczej rozlicza swój udział w umowie.

Metoda praw własności może mieć zastosowanie tylko do ujęcia i rozliczenia udziału wspólnika we wspólnym przedsięwzięciu, o ile wspólnik sprawuje współkontrolę bądź strona ma znaczący wpływ na to przedsięwzięcie, gdyż takową formę wspólnego ustalenia traktuje się jako inwestycję. Podobne rozwiązanie przyjęto w polskich regulacjach rachunkowości. Metoda praw własności może być przyjęta do

stosowania przez jednostkę dominującą, wspólnika jednostki współzależnej lub znaczącego inwestora.

W liczbowych jednostkowych sprawozdaniach finansowych (bilansie czy rachunku zysków i strat) sporządzanych według ustawy o rachunkowości nie wyodrębnia się żadnej pozycji z zastosowaniem tej metody. Jedynie w sprawozdaniach skonsolidowanych ma to miejsce. I tak, w skonsolidowanym bilansie w grupie aktywów trwałych należy ujawnić inwestycje długoterminowe w jednostkach zależnych, współzależnych i stowarzyszonych wycenianych metodą praw własności (w tym m.in. udziały lub akcje). W skonsolidowanym rachunku zysków i strat jest pozycja „Zysk (strata) z udziałów w jednostkach podporządkowanych wycenianych metodą praw własności”.

Bardziej poszerzona jest ta informacja w sprawozdaniach sporządzonych według MSR/MSSF. Mianowicie w sprawozdaniu z sytuacji finansowej (także jednostkowym) ujawnia się „inwestycje ujmowane metodą praw własności”. Aktualnie MSR/MSSF wymagają, by jednostka sprawozdawcza odrębnie prezentowała dwie składowe całkowitych dochodów jednostki, tj. wynik oraz pozostałe całkowite dochody. W ślad za tym, stosując metodę praw własności, należy odrębnie ujawnić udział inwestora w zysku lub stracie jednostki współkontrolowanej lub jednostki stowarzyszonej oraz udział inwestora w innych całkowitych dochodach jednostki, w której dokonano inwestycji. Stąd też w sprawozdaniu z całkowitych dochodów należy ujawnić:

- w pierwszej części sprawozdania prezentującej wynik „udział w zyskach lub stratach jednostek stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięć rozliczonych zgodnie z metodą praw własności”,
- w drugiej części sprawozdania prezentującej inne całkowite dochody „udział w innych całkowitych dochodach jednostek stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięć rozliczanych zgodnie z metodą praw własności” w podziale na pozycje, które zgodnie z innymi MSSF:
  - a) nie zostaną następnie przeklasyfikowane na zyski lub straty,
  - b) zostaną następnie przeklasyfikowane na zyski lub straty po spełnieniu określonych warunków.

4. Istota i procedura stosowania metody praw własności

Podstawowe wskazówki dotyczące stosowania metody praw własności daje zmieniiony MSR 28 „Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięciach” [*Międzynarodowy Standard Rachunkowości 28*]. Według § 32 MSR 28 inwestycje ujmuje się zgodnie z metodą praw własności od dnia, w którym dana jednostka spełnia wymogi definicji jednostki stowarzyszonej lub wspólnego przedsięwzięcia. Należy mieć na uwadze dwa momenty związane z wyceną udziałów kapitałowych, a mianowicie: 1) wycenę początkową w momencie nabycia oraz 2) wycenę na dzień bilansowy. Niezależnie od stosowanych standardów rachunkowo-

ści, przy nabyciu inwestycji ustala się różnicę pomiędzy ceną nabycia inwestycji a udziałem jednostki w wartości godziwej możliwych do zidentyfikowania aktywów netto jednostki, w której dokonano inwestycji. Powstałą różnicę prezentuje się i rozlicza w sposób odmienny według różnych standardów rachunkowości, a mianowicie:

a) nadwyżkę ceny nabycia udziałów nad wartością godziwą aktywów netto jednostki stowarzyszonej lub wspólnego przedsięwzięcia według MSR 28 ujmuje się w wartości bilansowej inwestycji, a więc nie jako oddzielną pozycję w aktywach bilansu inwestora jako „wartość firmy”. Według MSR 28 amortyzacja tej pozycji aktywów nie jest dozwolona, natomiast według ustawy o rachunkowości amortyzacja jest obowiązkowa;

b) nadwyżkę wartości godziwej aktywów netto jednostki, w której dokonano inwestycji ponad cenę nabycia inwestycji, według § 32 MSR 28 ujmuje się jako przychód w okresie, w którym nastąpiło nabycie inwestycji. Według ustawy o rachunkowości tego rodzaju nadwyżkę ujawnia się w dacie nabycia inwestycji w rozliczeniach międzyokresowych przychodów jako „ujemną wartość firmy” i odpowiednio rozlicza na przychody w kolejnych okresach sprawozdawczych.

W okresie po nabyciu inwestycji, a zwłaszcza dla celów wyceny bilansowej, wartość początkową udziału kapitałowego ujętą według ceny nabycia aktualizuje się na dzień bilansowy, na który sporządza się sprawozdanie finansowe, o zmianę wartości aktywów netto (a więc aktywów i zobowiązań) jednostki podporządkowanej, jakie nastąpiły w okresie sprawozdawczym. Szczegółowe zasady i procedury stosowania metody praw własności według ustawy o rachunkowości i MSR/MSSF nieco się różnią. Najważniejsze różnice dotyczą rozliczania różnic powstałych w wyniku zmiany kapitału własnego jednostki podporządkowanej od dnia objęcia jej udziałów do dnia bilansowego, aczkolwiek efekt końcowy może być bardzo podobny.

Z treści art. 63 ust. 1 [Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r.] wynika, że bazą odniesienia dla ustalenia zmiany wartości aktywów netto ma być zwiększenie lub zmniejszenie kapitału własnego jednostki podporządkowanej od dnia objęcia udziałów w tej jednostce do dnia bilansowego. Następnie należy uwzględnić zmniejszenia z tytułu rozliczeń z właścicielami, z tym że udział w zysku (stracie) netto jednostki podporządkowanej koryguje się o odpis wartości firmy lub ujemnej wartości firmy oraz odpis różnicy w wycenie aktywów netto według ich wartości godziwych i wartości księgowych, przypadających na dany okres sprawozdawczy. Taki sposób postępowania obowiązuje od stycznia 2009 r. [Ignatowski 2010, s. 2057]. Zgodnie z § 32 MSR 28 po nabyciu inwestycji należy dokonać odpowiednich korekt udziału jednostki w zyskach lub stratach jednostki stowarzyszonej lub wspólnego przedsięwzięcia celem ujęcia, na przykład, amortyzacji aktywów podlegających umorzeniu, opartej na ich wartości godziwej na dzień nabycia. Ponadto należy dokonać odpowiednich korekt celem dokonania odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości dotyczącego wartości firmy lub rzeczowych aktywów trwałych. Zważywszy, że ujawniona wartość firmy nie jest ujmowana oddzielnie w aktywach, nie podlega

więc odrębnemu testowi pod kątem utraty wartości. Natomiast należy przeprowadzić test na utratę wartości całej wartości bilansowej inwestycji, stanowiącej jako całość indywidualny składnik aktywów, stosownie do wskazówek zawartych w MSR 36 „Utrata wartości aktywów”.

Zatem metoda praw własności uwzględnia różnicę pomiędzy ceną nabycia udziałów a aktualną wartością godziwą aktywów netto jednostki, w której nabyto udziały, w części przypadającej inwestorowi [Remlein 2011, s. 316]. Polega na okresowym aktualizowaniu wartości inwestycji kapitałowej o różnice powstające w kapitałach własnych jednostki podporządkowanej, a przypadające na inwestora. Z ekonomicznego punktu widzenia metoda praw własności najwierniej spośród innych metod wykazuje w sprawozdaniu finansowym aktualną własność inwestora w majątku innej podporządkowanej jednostki, oczywiście według proporcji posiadanych udziałów w jej kapitale podstawowym. Stosując metodę praw własności, należy posługiwać się najbardziej aktualnymi dostępnymi sprawozdaniami jednostki stowarzyszonej lub wspólnego przedsięwzięcia.

Literatura

- Ignatowski R., 2010, *Zasady stosowania metody praw własności*, [w:] Walińska E. (red.), *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Insights into IFRS. KPMG's practical guide to International Financial Reporting Standards*, 11th Edition 2014/15, v. 1, 2014, The KPMG International Standards Group, UK.
- Międzynarodowy Standard Rachunkowości 28 „Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięciach”*, Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1254/2012 z dnia 11 grudnia 2012 r., Dz.U. UE L 360/35 z dnia 29.12.2012.
- Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej 11 „Wspólne ustalenia umowne”*, Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1254/2012 z dnia 11 grudnia 2012 r., Dz.U. UE L 360/35 z dnia 29.12.2012.
- Remlein M., 2011, *Metoda praw własności*, [w:] Gabrusewicz W., Remlein M., *Sprawozdanie finansowe. Jednostkowe i skonsolidowane*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Remlein M., 2013, *Rachunkowość grup kapitałowych według polskiego prawa bilansowego i międzynarodowych standardów sprawozdawczości finansowej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, Dz.U. nr 149, poz. 1674 z późn. zm.
- Ustawa o rachunkowości z 29 września 1994 r., t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 1047.